

ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ РЕАГУВАННЯ НА ЗЛОЧИНИ З МОТИВІВ РАСОВОЇ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ РОМІВ ТА МАНДРІВНИКІВ

Ресурси для поліцейських академій та поліцейських шкіл

2025

ТОМ 1
ЗАГАЛЬНОГАЛУЗЕВИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

ОСВІТНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ РЕАГУВАННЯ НА ЗЛОЧИНИ З МОТИВІВ РАСОВОЇ НЕТЕРПИМОСТІ ПРОТИ РОМІВ ТА МАНДРІВНИКІВ

Ресурси для поліцейських академій та поліцейських шкіл
2025

ТОМ 1
ЗАГАЛЬНОГАЛУЗЕВИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

Погляди, викладені в цьому документі, є відповідальністю його авторів і можуть не співпадати з офіційною політикою Ради Європи.

Дозволяється відтворення уривків (до 500 слів), за винятком комерційних цілей, якщо збережено цілісність тексту, уривок не вирваний з контексту, не надає неповну інформацію та іншим чином не вводить читача в оману щодо характеру, обсягу чи змісту тексту. Текст оригіналу завжди необхідно позначати таким чином: «© Рада Європи, рік публікації». Усі інші запити щодо відтворення чи перекладу всього або частини цього документа слід надсилати до відділу публікацій та візуальної ідентичності Ради Європи, F-67075 Strasbourg Cedex, або publishing@coe.int.

Усі інші запити щодо цього документу слід надсилати до Відділу ромів та мандрівників Ради Європи, F-67075 Strasbourg Cedex France
E-mail: roma.team@coe.int

Дизайн обкладинки та верстка:
Відділ публікацій та візуальної ідентичності Ради Європи

Фото на обкладинці: Shutterstock

© Рада Європи, грудень 2025 р.
Друковано в Раді Європи

Термін «роми та мандрівники» використовується в Раді Європи стосовно широкого спектру груп, які охоплює робота Ради в цій сфері: з одного боку

a) рома, сінті/мануш, кале, каале, романичали, бояш/рударі, b) балканські єгиптяни (єгиптяни та ашкалі; c) східні групи (дом, лом та абдал); та, з іншого боку, такі групи, як мандрівники, еніш і групи населення, визначені адміністративним терміном «Gens du voyage» та особи, які ідентифікують себе як цигани. Даний текст є пояснювальною приміткою, а не визначенням терміну «роми» та/або «мандрівники».

Авторка — Джоанна Перрі, рецензентка — професор, доктор філософії Зої Джеймс. Джоанна Перрі є незалежною консультанткою з підтримки національних органів влади та міжнародних агенцій у покращенні реагування на злочини на ґрунті ненависті, мову ворожнечі та дискримінацію в поліцейській діяльності. Проф., доктор філософії Зої Джеймс, є професоркою кримінології в Плімутському університеті. Її ключові дослідницькі інтереси зосереджені на критичному вивченні ненависті з приділенням особливої уваги шкоді, якої зазнають від дій на ґрунті ненависті цигани, мандрівники та роми.

Зміст

ПРО ОСВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ БЮЛЕТЕНІ	5
НАСИЛЬСТВО З РАСОВИХ МОТИВІВ СТОСОВНО РОМІВ ТА МАНДРІВНИКІВ	7
Вступ та передумови	7
Що таке злочини та насильство на ґрунті ненависті проти ромів та мандрівників?	8
Ефективне розслідування та судове переслідування расистських злочинів: ключові елементи	8
Актуальні аспекти, які слід враховувати національним слідчим органам	9
Визначення та фіксування расистських інцидентів	9
Виявлення потенційних злочинів на ґрунті ненависті: використання показників упередженості	9
Ключові питання для окреслення відповідної інформації	10
Своєчасні та ретельні розслідування	12
Підтримка та захист потерпілих	12
Визнання інтерсекційності та реагування на неї	12
Боротьба з расовим профілюванням	12
Заохочення громад ромів та мандрівників повідомляти про расистське насильство	13
ШАБЛОН ДЛЯ СЛАЙДІВ ПРО ЗАГАЛЬНОГАЛУЗЕВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ	14
Вказівки інструкторам	14
Боротьба з расистським насильством стосовно ромів та мандрівників	14
ШАБЛОН ДЛЯ СЛАЙДІВ «КОРІННЯ АНТИЦИГАНІЗМУ»	18
Вказівки інструкторам	18
ПРИМІТКИ ТА ПОРАДИ ДЛЯ ІНСТРУКТОРІВ	20
Навчання з урахуванням досвіду травми	20
Європейська конвенція та Європейський суд з прав людини	20

ПРО ОСВІТНІ ІНФОРМАЦІЙНІ БЮЛЕТЕНІ

Європейський суд з прав людини (Європейський суд) ухвалив кілька рішень стосовно відсутності ефективних розслідувань, зокрема не проведення розслідувань можливих мотивів расової нетерпимості, пов'язаних зі скаргами на жорстоке поводження, дії поліції або расове профілювання ромів та мандрівників. Кілька з цих рішень наразі перебувають на розгляді Комітету міністрів, яких здійснює нагляд за виконанням заходів на національному рівні для запобігання повторного виникнення подібних інцидентів.

У процесі нагляду за виконанням рішень Європейського суду з прав людини, пов'язаних з ромами та мандрівниками Комітет міністрів взяв до уваги відповідні заходи, вжиті поліцейськими органами, включаючи зміни в законодавстві та практиці, проте закликав національні органи влади продовжувати та активізувати свої дії, а також забезпечувати цільове навчання, розширені заходи з розвитку спроможності та діяльність із підвищення обізнаності для поліції та прокурорів щодо кваліфікації, розслідування та судового переслідування злочинів на ґрунті ненависті, включаючи злочини з мотивів расової нетерпимості.

Рекомендація [CM/Rec\(2024\)4](#) Комітету міністрів державам-членам щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті пропонує включити обов'язкові модулі щодо злочинів на ґрунті ненависті до навчальних програм поліцейських академій.

Відділ ромів та мандрівників підтримує уряди держав-членів у розробленні та впровадженні законів, політик, програм та заходів для забезпечення ефективного впровадження поліцією стандартів Ради Європи у сфері прав людини та отримання справжньої користі від них для ромів і мандрівників.

Критично важливим аспектом підготовки поліцейських до боротьби зі злочинами з мотивів расової нетерпимості проти ромів та мандрівників є забезпечення систематичного підходу до професійного розвитку. Життєздатним рішенням було б інтегрувати відповідні стандарти Ради Європи та прецедентне право Європейського суду до навчальної програми закладів первинної або службової підготовки поліцейських.

Ці освітні інформаційні бюлетені підготовлено з метою надання допомоги викладачам та інструкторам поліції у включенні стандартів Ради Європи щодо злочинів з мотивів расової нетерпимості стосовно ромів у існуючі навчальні програми, які пропонуються в поліції та навчальних закладах (наприклад, поліцейських академіях, поліцейських школах).

НАСИЛЬСТВО З РАСОВИХ МОТИВІВ СТОСОВНО РОМІВ ТА МАНДРІВНИКІВ

ВСТУП ТА ПЕРЕДУМОВИ

Цей інформаційний бюлетень базується на ключових рішеннях Європейського суду з прав людини та інших стандартах Ради Європи і говорить про:

- ▶ характер та вплив насильства з расових мотивів проти ромів та мандрівників;
- ▶ основні елементи ефективного розслідування, включаючи поняття показників упередженості та способи їх використання для викриття злочинів на ґрунті ненависті проти ромів та мандрівників;
- ▶ важливість фіксування злочинів на ґрунті ненависті та збору дезагрегованих даних;
- ▶ важливість розбудови довіри ромів та мандрівників до поліції.

Європейський суд з прав людини (Європейський суд) послідовно визнає, що дискримінація за фактичною або уявною етнічною приналежністю є формою расової дискримінації відповідно до статті 14 Європейської конвенції з прав людини (Конвенція). «Расова дискримінація є особливо підступним видом дискримінації і, з огляду на її небезпечні наслідки, вимагає від влади особливої пильності та рішучої реакції. Саме з цієї причини влада повинна використовувати всі доступні засоби для боротьби з расизмом, тим самим зміцнюючи демократичне бачення суспільства, в якому різноманітність сприймається не як загроза, а як джерело збагачення» (*Paketova та інші проти Болгарії*, 2022, пункт 152).

Декларація Комітету міністрів про зростання антициганства та расистського насильства проти ромів у Європі підкреслює зростаючу стурбованість щодо збільшення расистського насильства, спрямованого проти ромських громад по всій Європі. Доповіді Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) та інших органів Ради Європи виявили, що роми та мандрівники щодня стикаються з ризиком расистського насильства в контексті поширеного антициганства та дискримінації. У своїй **Загальній політичній рекомендації № 13** щодо боротьби з антициганізмом та дискримінацією ромів ЄКРН заявляє, що вона «глибоко стурбована зростанням кількості актів насильства, вчинених щодо великої кількості ромів, та надто частою безкарністю винних». Таке насильство може також супроводжуватися ризиком вимушеного переміщення або знищення майна, що належить ромським громадам (*Moldovan (№ 2) та інші проти Румунії*, 2005); *Burlyu та інші проти України*, 2018; *Paketova та інші проти Болгарії*, 2022).

Рада Європи визнає мову ворожнечі як фактор, що сприяє злочинам на ґрунті ненависті, і як точку втручання для запобігання таким злочинам.

У Рекомендації **CM/Rec(2024)4** Комітету міністрів державам-членам щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті пояснюється: «Держави-члени повинні вжити відповідних заходів для підвищення обізнаності, освіти, навчання та використання контрмовлення або альтернативних дискурсивних заходів відповідно до Рекомендації **CM/Rec(2022)16** щодо боротьби з мовою ворожнечі, щоб поліпшити здатність відповідних суб'єктів та інституцій, включаючи державних посадовців, ініціативно виявляти фактори та поведінку, які можуть призвести до злочинів на ґрунті ненависті. Особливу увагу слід приділяти поширенню мови ненависті на онлайн-платформах» (пункт 56).

Європейський суд неодноразово констатував непроведення національними органами влади ефективного розслідування щодо потенційної расової мотивації насильства проти ромів та мандрівників (див. **Інформаційний бюлетень Європейського суду про ромів та мандрівників**). Таким чином, у багатьох справах, розглянутих Європейським судом, підкреслюється необхідність активного пошуку та доведення етнічної ненависті або упереджень з боку поліції, що також наголошується в цьому інформаційному бюлетені.

Європейський суд підкреслив, що в разі наявності доказів, які вказують на систематичне насильство та нетерпимість щодо етнічної меншини, держави мають посилені позитивні зобов'язання ефективно реагувати на інциденти, що ймовірно були мотивовані упередженнями (*Balkasi та інші проти Албанії*, 2022; *Nachova та інші проти Болгарії*, 2005; *Panayotopoulos та інші проти Греції*, 2025; *R.V. проти Угорщини*, 2016; *Memedov проти Північної Македонії*, 2021; *Lingurar проти Румунії*, 2019; *M.B. та інші проти Словаччини (№ 2)*, 2023; *Pastrama проти України*, 2021).

У своїх доповідях ЄКРН наголошує на низькій кількості судових переслідувань та низькій якості розслідувань злочинів на ґрунті ненависті, які також іноді кваліфікуються як менш тяжкі правопорушення. Свідчення інституційного расизму ще більше ускладнюють ці виклики. Наприклад, було встановлено, що ромські громади є об'єктом етнічного профілювання, поліцейських рейдів та жорстокості з боку поліції (Парламентська асамблея, «Інституційний расизм правоохоронних органів щодо ромів та мандрівників», 2023).

ЄКРН та інші нормотворчі органи наголошують на важливій ролі підготовки поліцейських у виявленні, фіксуванні та реагуванні на злочини на ґрунті ненависті та расистське насильство, приділяючи особливу увагу покращенню розпізнавання та документування показників упередженості (спільна заява Комітету ООН з ліквідації расової дискримінації та Європейської комісії проти расизму та нетерпимості, 2025).

ЕФЕКТИВНЕ РОЗСЛІДУВАННЯ ТА СУДОВЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ РАСИСТСЬКИХ ЗЛОЧИНІВ: КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ

Рекомендація [CM/Rec\(2024\)4](#) Комітету міністрів державам-членам щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті рекомендує включити обов'язкову підготовку з питань боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті до програм поліцейських академій. Регулярне навчання з підвищення обізнаності, особливо для працівників, які спеціалізуються на розслідуванні злочинів на ґрунті ненависті, повинно охоплювати такі ключові галузі, як виявлення показників упередженості, викриття елементів ненависті, забезпечення доказів, проведення оцінки потреб та ризиків потерпілих, а також забезпечення направлення до відповідних служб підтримки.

Також існує доведена відсутність довіри між ромами та поліцією, що підкреслює необхідність поліпшення відносин та розбудови довіри (ЄКРН, [Запобігання та протидія антициганізму та дискримінації стосовно ромів та мандрівників](#), 2023).

ЩО ТАКЕ ЗЛОЧИНИ ТА НАСИЛЬСТВО НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ ПРОТИ РОМІВ ТА МАНДРІВНИКІВ?

«Злочин на ґрунті ненависті» розуміється як кримінальний злочин, вчинений з елементом ненависті на основі однієї або декількох фактичних або уявних особистих характеристик чи статусів ([CM/Rec\(2024\)4](#)). «Ненависть» включає упередження, заборони або зневагу. Злочини на ґрунті ненависті стосовно ромів та мандрівників – це злочини, що містять елемент ненависті на підставі фактичної або уявної приналежності до ромів або мандрівників. Ці злочини також можуть бути спрямовані проти осіб, які не є ромами чи мандрівниками, але мають певний зв'язок із цими групами, наприклад, партнерів чи юристів. Особи або майно, які помилково пов'язуються з ромами чи мандрівниками, також вважаються об'єктами насильства на ґрунті ненависті до ромів і повинні отримувати відповідне ставлення. У Рекомендації [CM/Rec\(2024\)4](#) пояснюється, що «ненависть може проявлятися з різним ступенем тяжкості, від повсякденної стигматизації та дискримінації, мікроагресії та словесних образ до насильства, тероризму, воєнних злочинів та геноциду».

У пояснювальному меморандумі до Рекомендації [CM/Rec\(2024\)4](#) зазначено, що держави-члени «повинні забезпечити, щоб система кримінального правосуддя в цілому, включаючи її інституції та осіб, які в ній працюють, гарантувала виявлення, викриття, визнання та протидію елементу ненависті в злочинах на ґрунті

ненависті протягом усього процесу кримінального правосуддя з метою виконання відповідних позитивних зобов'язань» (пункт 21). Європейський суд та ЄКРН визначили кілька елементів, які складають ефективне розслідування расистського насильства проти ромів та мандрівників.

Стаття 14 [Конвенції](#) (заборона дискримінації) покладає на поліцію обов'язок належним чином розслідувати можливі расистські мотиви у насильницьких злочинах. Як пояснив Європейський суд, «під час розслідування насильницьких інцидентів, таких як жорстоке поведіння, органи влади зобов'язані вжити всіх розумних заходів для викриття можливих дискримінаційних мотивів», у тому числі расу та етнічне походження, стать, релігію, політичні переконання та сексуальну орієнтацію (*Turan Cakir проти Бельгії*, 2009; *Abdu проти Болгарії*, 2014; *Angelova та Iliev проти Болгарії*, 2007; *Škorjanec проти Хорватії*, 2017; *Eremia проти Республіки Молдова*, 2013; *Virabyan проти Вірменії*, 2012; *«Грузинсько-мусульманські відносини» та інші проти Грузії*, 2023; *М.С. та А.С. проти Румунії*, 2016).

Державні органи

Що стосується статті 2 (право на життя), у справі *Nachova та інші проти Болгарії* Європейський суд дійшов висновку, що в контексті показів свідка та доказів поширених упереджень і ворожості щодо ромів у країні, неналежне розслідування можливого причинно-наслідкового зв'язку між заявленими расистськими настроями та застосуванням смертельної сили поліцейськими становило порушення процедурного аспекту статті 14 у поєднанні зі статтею 2. Що стосується статті 3 (заборона катувань та нелюдського і принижуючого гідності поведіння), у справі *Balázs проти Угорщини*, Європейський суд визнав, що расистські коментарі в соціальних мережах, в яких хвалилися нападом, були «потужними показниками злочину на ґрунті ненависті», а відмова розслідувати їх «погіршило адекватність слідства до такого ступеню, що це було несумісно з обов'язком держави в цій сфері проводити ретельні розслідування», відповідно до статті 14 у поєднанні зі статтею 3 [Конвенції](#).

Фізичні особи

Додатковий обов'язок розслідувати можливий расистський підтекст насильницьких дій застосовується також у випадках, коли до них причетні фізичні особи, а не тільки державні органи. У справі *Šečić проти Хорватії* Європейський суд визнав порушення статей 3 і 14 внаслідок того, що органи влади не вжили всіх розумних заходів для викриття расистських мотивів і встановлення того, чи відігравали етнічна ненависть або упередження роль у насильницькому нападі, скоєному фізичними особами.

Європейський суд пояснив, що розглядати насильство та жорстокість на расовому ґрунті нарівні з випадками, які не мають расистського підтексту, означало б «закривати очі на специфічний характер дій, які є особливо руйнівними до основоположних прав».

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ, ЯКІ СЛІД ВРАХОВУВАТИ НАЦІОНАЛЬНИМ СЛІДЧИМ ОРГАНАМ

Змішані мотиви: зазначивши, що не тільки дії, які ґрунтуються виключно на характеристиках потерпілої особи, можуть бути кваліфіковані як злочини на расовому ґрунті, Європейський суд також визнав, що у винуватців можуть бути змішані мотиви, на які ситуативні чинники впливають так само або навіть сильніше, ніж їхнє упереджене ставлення до групи, до якої належить потерпіла особа (*Balázs проти Угорщини*, 2015).

За асоціацією: Європейський суд роз'яснив, що «обов'язок органів влади шукати можливий зв'язок між расистським ставленням і конкретним актом насильства стосується не тільки актів насильства, заснованих на фактичному або уявленому особистому статусі або характеристиках потерпілої особи, але й актів насильства, заснованих на фактичній або припущеній асоціації або пов'язаності потерпілої особи з іншою особою, яка фактично або припустимо має певний статус або захищену характеристику» (*Škorjanec проти Хорватії*, 2017).

Всі можливі зусилля: обов'язок держави-відповідача розслідувати можливий дискримінаційний підтекст насильницького акту є не абсолютним обов'язком, а обов'язком докласти всіх можливих зусиль (*Bekos та Koutropoulos проти Греції*, 2005; *Stoica проти Румунії*, 2008).

Забезпечення доказів: органи влади повинні вжити всіх розумних заходів за даних обставин для збору та забезпечення доказів, дослідити всі практичні засоби виявлення істини та винести повністю обґрунтовані, неупереджені та об'єктивні рішення, не оминаючи підозрілих фактів, які можуть свідчити про дискримінацію через насильство (*M.B. та інші проти Словаччини (№. 2)*, 2023; *Balkasi та інші проти Албанії*, 2022).

Викриття можливих расистських мотивів: якщо в ході розслідування виявляються докази расистських словесних образ, їх необхідно перевірити, і, якщо вони підтверджуються, провести ретельне вивчення всіх фактів з метою виявлення можливих расистських мотивів (*Panayotopoulos та інші проти Греції*, 2025). Крім того, необхідно враховувати загальний контекст нападу (*Škorjanec проти Хорватії*, 2017).

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ФІКСУВАННЯ РАСИСТСЬКИХ ІНЦИДЕНТІВ

Загальна політична рекомендація № 11 ЄКРН щодо боротьби з расизмом та расовою дискримінацією в поліції визначає расистський інцидент як «будь-який інцидент, який сприймається як расистський потерпілим або будь-якою іншою особою». Це означає, що якщо особа вважає, що вона стала жертвою насильства на ґрунті ненависті щодо ромів або мандрівників, поліція повинна фіксувати це інцидент як расистський.

Таке широке визначення має на меті забезпечити реєстрацію та можливе розслідування будь-яких випадків, які сприймаються як расово мотивовані, що посилює інклюзивність та чутливість у нагляді за такими випадками.

У тій самій [рекомендації](#) також наголошується, що поліція повинна створити систему реєстрації та моніторингу расистських інцидентів, незалежно від того,

чи ці інциденти згодом кваліфікуються як кримінальні расистські злочини. Цей процес лежить в основі підзвітності та моніторингу. У цьому ж контексті Рекомендація Комітету міністрів [CM/Rec\(2024\)4](#) щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті закликає держави-члени забезпечити «збір, аналіз та оприлюднення дезагрегованих даних у рамках системи кримінального правосуддя, включаючи підтримку потерпілих, з метою оцінки ефективності впровадження цього законодавства, політики та інших заходів, а також їхнього впливу на запобігання та протидію злочинам на ґрунті ненависті».

Загальна політична рекомендація № 13 ЄКРН щодо боротьби з антициганізмом та дискримінацією ромів закликає держави-члени вживати заходів для заохочення ромів, які постраждали від расистського насильства та злочинів, до подання скарг та забезпечення їм необхідної допомоги. [Рекомендація CM/Rec\(2024\)4](#) підкреслює важливість «забезпечення того, щоб ніхто не зазнав негативних наслідків внаслідок повідомлення про злочин на ґрунті ненависті - особливо це стосується осіб, які працюють у криміналізованих галузях, нелегальних мігрантів та осіб, які шукають міжнародного захисту - наприклад, шляхом забезпечення відокремлення повідомлень про злочин на ґрунті ненависті з одного боку та виконання імміграційного законодавства з іншого».

ВИЯВЛЕННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ: ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗНИКІВ УПЕРЕДЖЕНОСТІ

[CM/Rec\(2024\)4](#) про злочини на ґрунті ненависті підкреслює важливість «показників упередженості» для викриття елементів ненависті у злочинах і пояснює: «Ці показники повинні бути уважно розроблені у співпраці з відповідними організаціями громадянського суспільства і слугувати орієнтиром для поліції при фіксуванні та розслідуванні злочинів на ґрунті ненависті». Показники упередженості – це «об'єктивні факти, обставини або закономірності, що супроводжують кримінальну дію (дії), які самостійно або у поєднанні з іншими фактами чи обставинами вказують на те, що дії правопорушника були повністю або частково мотивовані будь-якою формою упередженості» (Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ): *Законодавство про злочини на ґрунті ненависті: практичний посібник*, перероблене видання, 2022).

Показники упередженості можуть слугувати непрямими доказами та допомагати виявляти закономірності цілеспрямованих правопорушень. Хоча вони пропонують об'єктивні критерії оцінки ймовірного мотиву інциденту, вони не обов'язково доводять, що дії правопорушника були обумовлені упередженням (Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини (ОБСЄ/БДІПЛ), *Розуміння злочинів на ґрунті ненависті до ромів та задоволення потреб громад ромів та сінти у безпеці: практичний посібник*, 2023).

Поліцейським органам надзвичайно важливо документувати та враховувати ці показники під час опитування потерпілих та розслідування випадків насильства проти ромів та мандрівників (ЄКРН, *Загальна політична рекомендація № 13*).

Європейський суд визнав, що за відсутності показників упередженості або фактів, які б вказували на зв'язок між расистськими або дискримінаційними настроями та

скоєним злочином, органи влади не зобов'язані відповідно до статті 14 розслідувати «елемент ненависті» (*Ognyanova та Choban проти Болгарії*, 2006). Влада повинна вживати всіх розумних заходів за даних обставин для збору та забезпечення доказів і вивчення всіх практичних засобів виявлення істини, не пропускаючи підозрілих фактів, які можуть свідчити про насильство на расовому ґрунті (*B.S. проти Іспанії*, 2012). Загалом, надзвичайно важливо реагувати на показники упередженості і не ігнорувати їх.

Наступні питання можуть допомогти виявити потенційні злочини на ґрунті ненависті до ромів. Як варіант, їх можна розглядати як правдоподібну інформацію, достатню для того, щоб попередити органи влади про необхідність проведення розслідувань щодо можливих расистських мотивів (ОБСЄ/БДІПЛ, *Розуміння злочинів на ґрунті ненависті до ромів і задоволення потреб громад ромів та сінти у безпеці: практичний посібник*, 2023; *Злочини на ґрунті ненависті до ромів, Повідомлення*, 2021).

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ ОКРЕСЛЕННЯ ВІДПОВІДНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Чи вважають потерпілі або свідки, що інцидент був мотивований расизмом щодо ромів?

Сприйняття потерпілими є основою визначення расистського інциденту, який у *Загальній політичній рекомендації № 11* ЄКРН визначається як «будь-який інцидент, який сприймається як расистський потерпілим або будь-якою іншою особою». Наприклад, особи можуть стверджувати, що їх змусили покинути свої домівки на тлі расистських демонстрацій через те, що вони є ромами. Вони можуть посилатися на обставини погроз, словесних нападів та расистських образ з боку як державних службовців, так і приватних осіб (*Paketova та інші проти Болгарії*, 2022, пункт 136; *Burlyta та інші проти України*, 2018, пункти 92, 136).

Чи мали місце коментарі, письмові заяви, жести або графіті, що вказують на упередженість?

Це може включати використання антиромських расистських образ, тропів, стереотипів та упереджень. Фактичні докази, пов'язані з тим, що поліцейські запитували когось, чи є він «циганом чи румуном», перш ніж вдалися до фізичної сили, після прохання заступника мера «дати ромам урок», а також зауваження поліції про поведінку ромів як «суто циган» або «звичайну тактику, яку застосовують цигани», можуть розглядатися як такі, що вказують на расову упередженість (*Stoica проти Румунії*, 2008, пункти 128-131; *Petropoulou-Tsakiris проти Греції*, 2007, пункти 29, 65; *Lingurar проти Румунії*, 2019, пункти 74-78).

Коли потерпілі або свідки заявляють, що вони чули, як поліцейські висловлювали антициганські образи під час виконання своїх обов'язків, використання вогнепальної зброї, застосування сили або в інших подібних випадках, а також після таких випадків, наприклад, використання расистської лексики в соціальних мережах, може бути вкрай важливо ретельно дослідити потенційні расові мотиви. (*Nachova та інші проти Болгарії*, 2005, пункти 163-168; *Memedov проти Північної Македонії*, 2021,

пункти 47-49; *M.B. та інші проти Словаччини (№ 2)*, 2023, пункт 95; *Balázs проти Угорщини*, 2015, пункти 66-76; *Bekos та Koutropoulos проти Греції*, 2005, пункти 72-75).

Чи було очевидно, що потерпілий належав до громади ромів чи мандрівників?

У справі нападу на чоловіка ромського походження та жінку неромського походження, а також расистських образ на їхню адресу, пов'язаних з їхньою припустимою етнічною приналежністю та стосунками, Європейський суд постановив, що відсутність розгляду та встановлення зв'язку між расистським мотивом нападу та зв'язком із партнером-ромом призвело до неправильної оцінки дій, вчинених на расовому ґрунті (*Škorjanec проти Хорватії*, 2017, пункти 70-71).

Чи було майно, що стало об'єктом нападу, місцем професійного, правового або культурного значення, таким як ромське поселення, культурний клуб та/або інші місця, які можуть відвідувати особи з громад ромів та мандрівників?

Деякі справи стосуються інцидентів, коли велика кількість неромських мешканців протестувала, знищила або підпалаила будинки в ромському поселенні (*Gergely проти Румунії*, 2007, пункт 10; *Kalanyos та інші проти Румунії*, 2007, пункти 10-11; *Tănase та інші проти Румунії*, 2009, пункти 9-10), а інші стосуються випадків, коли особи, які не належать до ромів, стріляли у випадково обраних ромів у районі, «де проживають роми» (*Lakatošová та Lakatoš проти Словаччини*, 2018, пункти 11-13).

Справа *R.B. проти Угорщини* стосується інцидентів, що відбулися в ромському районі, пов'язаних з антиромськими маршами та прямими погрозами ромським сім'ям. Європейський суд дійшов висновку: «З огляду на надані докази, зокрема звіт парламентського комісара з питань національних та етнічних меншин, ... що поведінка учасників маршів була навмисною і мотивованою етнічними упередженнями» (*R.B. проти Угорщини*, 2016, пункт 47).

Чи супроводжувалося пошкодження майна расистськими епітетами на адресу ромів або мандрівників?

Іноді можуть бути випадки, коли окремі особи вдаються до погроз або образливих висловлювань, які можуть супроводжуватися фізичним насильством, спрямованим проти членів ромської громади або громади в цілому. Наприклад, якщо великі натовпи людей неромського походження розграбовують будинки або підпалюють і руйнують ромські будинки та їхнє майно, змушуючи членів ромської громади тікати або відмовлятися від повернення (*Tănase та інші проти Румунії*, 2009, пункти 9-11, *Gergely проти Румунії*, 2005, пункт 1, *Burlya та інші проти України*, пункти 8-12).

Чи є підозрюваний членом іншої етнічної або расової групи, ніж потерпілий?

У деяких випадках потерпілі можуть надати відповідну інформацію про нападників, наприклад, про те, що вони були причетні до подібних насильницьких дій і використовували расистські словесні образи проти інших ромів або, як стверджується, були прихильниками екстремістських або расистських ідеологій (*Sečić проти Хорватії*, 2007, пункти 24, 68-70; *Yotova проти Болгарії*, 2012, пункти 106, 110; *Škorjanec проти Хорватії*, 2017, пункти 6-12, 68). Расистський підтекст може бути виявлено в ході розслідування на підставі заяв потерпілих, свідків або винуватців (*Angelova та Iliev проти Болгарії*, 2007, пункти 13, 116-117).

Важливо зазначити, що деяких жертв злочинів на ґрунті ненависті обирають не тому, що вони мають певну ознаку (наприклад, є ромами), а через їхній зв'язок з іншою особою, яка фактично або ймовірно має відповідну ознаку. Така асоціація може виявлятися у вигляді приналежності потерпілого до певної групи або зв'язку з нею, або фактичного чи уявного зв'язку потерпілого із членом певної групи, наприклад, через особисті стосунки, дружбу чи шлюб (*Škorjanec проти Хорватії*, 2017, пункт 66).

Чи належить підозрюваний до групи ненависті?

До таких груп можуть належати різні ультраправі угруповання або групи, що пропагують расову нетерпимість до ромів. Національні органи влади повинні приділяти особливу увагу конкретному контексту, в якому висловлюються расистські заяви. Важливо враховувати час подій, особливо тих, що стосуються великих груп, ультраправих угруповань та воєнізованих груп, відомих своєю воєвничою поведінкою.

Питання щодо націленості на ромську громаду та координованого характеру залякування мають критичне значення. Расистські висловлювання в поєднанні з контекстом, в якому вони озвучені, можуть становити явну та безпосередню загрозу насильства проти членів групи, на яку вони націлені (*Király та Dömötör проти Угорщини*, 2017, пункти 76-80; *R.B. проти Угорщини*, 2016, пункти 36, 39-40, 88; *Vona проти Угорщини*, пункти 59-61, 67-69).

Чи були на місці злочину або інциденту знайдені малюнки або графіті із символами, такими як нацистський символ, знак Ку-Клукс-Клану або кельтський хрест, серед інших?

Наприклад, потерпілий скаржився, що його сусіди використовували расистські висловлювання, такі як «брудний циган», «сміття», «мусульманин», і що під час релігійного свята, яке він відзначав, на дверях його квартири було намальовано великий хрест, а на стіні поруч було написано великими літерами: «виселися, або гірко пошкодуєш» (*Alković проти Чорногорії*, 2017, пункти 8-18).

Чи стався інцидент після або під час політичних кампаній, які робили ромів і мандрівників козлами відпущення і звинувачували їх у різних суспільних бідах, таких як злочинність або безробіття, або в тому, що вони є бенефіціарами програм соціального забезпечення?

Європейський суд заявив, що «організація серії мітингів, нібито з метою стримування «циганської злочинності» за допомогою воєнізованих парадів, може розглядатися як реалізація політики расової сегрегації. Фактично, залякувальні марші можна розглядати як перші кроки у реалізації певної концепції «закону і порядку», яка за своєю суттю є расистською». Крім того, Європейський суд постановив, що «масштабне, скоординоване залякування, пов'язане з пропагандою расово мотивованої політики, яка є несумісною з основоположними цінностями демократії, може виправдовувати втручання держави у свободу об'єднання» (*Vona проти Угорщини*, 2013, пункти 69-71, 59-61; *R.B. проти Угорщини*, 2016, пункти 36, 39-40, 88; *Király та Dömötör проти Угорщини*, 2017, пункт 76-80).

Чи існують дані про загальнодержавні тенденції насильства та упередженості щодо громад ромів та мандрівників, наприклад, на основі доповідей ЄКРН або досліджень, проведених місцевими організаціями громадянського суспільства або органами з питань рівноправ'я?

У ситуаціях, пов'язаних з інцидентами, які можуть сприйматися як такі, що мають расистський підтекст, важливо враховувати ширший контекст загальних упереджень та ворожості до ромів. Це особливо актуально з огляду на поширеність дискримінації та насильства щодо ромів та постійні випадки зловживань з боку поліції.

У таких випадках необхідно перевірити ситуацію в рамках зобов'язання розслідувати можливий причинно-наслідковий зв'язок між ймовірними расистськими настроями та зловживаннями, яких зазнали потерпілі (*Ciorcan та інші проти Румунії*, 2015, пункт 164; *Lingurar проти Румунії*, 2019, пункти 76, 80; *Fedorchenko та Lozenko проти України*, 2012, пункт 68).

СВОЄЧАСНІ ТА РЕТЕЛЬНІ РОЗСЛІДУВАННЯ

Європейський суд постановив, що «у разі підозри, що дискримінаційні настрої спричинили насильницький акт, вкрай важливо, щоб офіційне розслідування проводилося рішуче та неупереджено, з огляду на необхідність постійно підтверджувати засудження дискримінаційної ненависті суспільством» (*Nachova та інші проти Болгарії*, 2005, пункт 160).

У справі *Balkasi та інші проти Албанії* Європейський суд пояснює, що органи влади повинні завжди докладати серйозних зусиль для з'ясування обставин події та бути здатними забезпечити встановлення особи винних і, за необхідності, їхнє покарання. Важливо, що «влада повинна вживати всіх розумних заходів за даних обставин для збору та збереження доказів, вивчення всіх практичних засобів виявлення істини та винесення повністю обґрунтованих, неупереджених і об'єктивних рішень, не оминаючи підозрілих фактів, які можуть свідчити про насильство на расовому ґрунті» (*Balkasi та інші проти Албанії*, 2022, пункти 50, 68).

ПІДТРИМКА ТА ЗАХИСТ ПОТЕРПІЛИХ

Поліція відіграє центральну роль у виявленні та задоволенні потреб потерпілих від злочинів на ґрунті ненависті, а її здатність ефективно підтримувати потерпілих може зміцнити її легітимність у громадах ромів та мандрівників. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи *CM/Rec(2023)2* щодо прав, послуг для та підтримки жертв злочинів визначає основні права всіх потерпілих, включаючи потерпілих від злочинів на ґрунті ненависті. На рівні Європейського Союзу мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів встановлені *Директивою ЄС 2012/29/EU*.

Права потерпілих включають індивідуальну оцінку їхніх потреб у захисті під час першого контакту з органами кримінального правосуддя з метою визначення необхідних заходів захисту на основі особистих характеристик, характеру та обставин злочину, а також конкретних вразливостей, у тому числі для потерпілих від злочинів на ґрунті ненависті. Поліція визнається одним із «компетентних органів», відповідальних за забезпечення прав потерпілих, особливо щодо оцінки індивідуальних потреб та захисту потерпілих.

Потерпілі також мають право на чітку, доступну комунікацію та розуміння судового процесу, а також на заходи, що сприяють їхньому розумінню та участі, включаючи можливість усного та письмового перекладу. Залежно від національного законодавства, потерпілі можуть отримувати інформацію про процедуру, подавати офіційні скарги та бути поінформованими про розвиток справи, включаючи рішення, пов'язані із захистом, компенсацією та участю

ВИЗНАННЯ ІНТЕРСЕКЦІЙНОСТІ ТА РЕАГУВАННЯ НА НЕЇ

у процедурних питаннях. Права на захист і підтримку є ключовими згідно з Рекомендацією *CM/Rec(2023)2*, включаючи заходи щодо запобігання вторинній віктимізації, право на мінімальні та чутливі допити та захист конфіденційності. Потерпілим слід пропонувати належну підтримку від відповідних державних органів або спеціалізованих організацій громадянського суспільства, що забезпечується за допомогою направлень від органів юстиції.

У Рекомендації *CM/Rec(2024)4* щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті пояснюється, що досвід тих, хто є жертвою злочинів на ґрунті ненависті, не обов'язково обмежується одним аспектом їхньої ідентичності, а може розумітися як такий, що також діє на кількох, перетинаючихся підставах. Поліція повинна усвідомлювати, що віктимізація на ґрунті ненависті може завдати більшої шкоди коли її переживають кумулятивно через перетин особистих ознак. Наприклад, у справах *B.S. проти Іспанії* та *Alković проти Чорногорії* Європейський суд наголосив на важливості ефективного розслідування кількох аспектів скарги заявника щодо сприйнятої дискримінації за ознакою як расового походження, так і статі або етнічного походження та релігії.

БОРЬБА З РАСОВИМ ПРОФІЛЮВАННЯМ

Загальна політична рекомендація №11 ЄКРН щодо боротьби з расизмом та расовою дискримінацією в поліції виділяє расове профілювання як особливу форму дискримінації з боку поліції, яка визначається як «використання поліцією без об'єктивних і розумних підстав таких ознак, як раса, колір шкіри, мова, релігія, національність або національне чи етнічне походження, у діяльності з контролю, спостереження або розслідування». Насамперед, досвід расового профілювання призводить до приниження, відчуження та стигматизації меншин, зокрема ромів та мандрівників.

У рекомендації ЄКРН наголошується, що ці наслідки підривають довіру між громадами та поліцією, яка є необхідною для ефективної поліцейської роботи. Держави-члени повинні вжити заходів для моніторингу, усунення та недопущення расового профілювання шляхом навчання, настанов, збору даних, нагляду та, за необхідності, дисциплінарних заходів (Парламентська асамблея, «Інституційний расизм правоохоронних органів щодо ромів та мандрівників», 2023).

У випадках, коли роми ставали об'єктом поліцейських операцій, а органи влади сприймали ромську громаду через призму етнічної приналежності та злочинної поведінки, Європейський суд з прав людини визнав, що таке ставлення є етнічним профілюванням (*Lingurar проти Румунії*, 2019, пункти 76, 79).

Питання етнічного профілювання також піднімалося в контексті прикордонного контролю, зокрема стосовно ромів (*Memedova та інші проти Північної Македонії*, 2023, пункти 90 and 91).

В інших справах, розглянутих Європейським судом, розглядалося питання расового профілювання на основі фізичних характеристик та кольору шкіри під час перевірки документів поліцією (*Muhammad проти Іспанії*, 2023; *Basu проти Німеччини*, 2023; *Wa Baile проти Швейцарії*, 2024, *Seydi та інші проти Франції*, 2025).

ЗАОХОЧЕННЯ ГРОМАД РОМІВ ТА МАНДРІВНИКІВ ПОВІДОМЛЯТИ ПРО РАСИСТСЬКЕ НАСИЛЬСТВО

Рекомендація [CM/Rec\(2017\)10](#) Комітету міністрів щодо поліпшення доступу до правосуддя для ромів та мандрівників у Європі закликає держави заохочувати ромів повідомляти про злочини на ґрунті ненависті та дискримінацію, а також дозволяти повідомлення від третіх осіб для підтримки потерпілих-ромів.

Поліція повинна прагнути поліпшити свої відносини з громадами ромів та мандрівників шляхом громадського патрулювання та запобігання злочинності, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню довіри та покращенню ситуації з повідомленням.

Як ключову стратегію, що забезпечує структурований та ініціативний підхід поліції до боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті, слід розглядати спеціальні плани боротьби з такими злочинами.

Рекомендація [CM/Rec\(2024\)4](#) щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті наголошує на необхідності заохочувати повідомлення про злочини на ґрунті ненависті шляхом забезпечення різних каналів

повідомлення, в тому числі як онлайн, так і анонімні варіанти. Цей підхід має на меті зробити повідомлення більш доступним, особливо для осіб, які можуть не довіряти поліції або стикаються з іншими перешкодами.

Крім того, рекомендація закликає надавати практичну підтримку організаціям громадянського суспільства, щоб вони могли виконувати функцію незалежних центрів повідомлення про злочини. Ці центри надають альтернативні механізми, такі як гарячі лінії та онлайн-системи, що дозволяють жертвам анонімно повідомляти про інциденти та отримувати доступ до служб підтримки.

Для вирішення проблеми низького рівня повідомлення про злочини державам-членам рекомендується співпрацювати з громадянським суспільством з метою підвищення обізнаності про можливі шляхи повідомлення про злочини та забезпечення широкої доступності цих шляхів різними мовами та у різних форматах.

Заохочення до повідомлення про випадки расистського насильства тісно пов'язане з необхідністю розробки більш широких заходів з розбудови довіри, таких як консультаційні зустрічі між поліцейськими та представниками громад ромів та мандрівників, а також створення спеціальних підрозділів з боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті.

Крім того, слід визнати роль ромських поліцейських у побудові довіри громадськості, а також спроможність ромських поліцейських профспілок, де вони існують, інформувати передовий досвід.

ШАБЛОН ДЛЯ СЛАЙДІВ ПРО ЗАГАЛЬНОГАЛУЗЕВИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

ВКАЗІВКИ ІНСТРУКТОРАМ

Ця презентація надає слухачам необхідні знання для виявлення, розслідування та реагування на расистське насильство проти ромів та мандрівників. Вона базується на міжгалузевому інформаційному бюлетені, в якому викладено рішення Європейського суду з прав людини, рекомендації Ради Європи та доповіді ЄКРН, щоб забезпечити дотримання поліцією своїх правових зобов'язань у боротьбі зі злочинами на ґрунті ненависті.

Протягом цієї сесії інструктори повинні нагадувати учасникам звертатися до інформаційного бюлетеня за додатковими прикладами випадків, посиланнями на право та ключовими визначеннями. Наголошуйте на національному законодавстві, керівних принципах підготовки працівників поліції та будь-якій конкретній політиці щодо злочинів на ґрунті ненависті взагалі та злочинів на ґрунті ненависті стосовно ромів і мандрівників, та інтегруйте їх у презентацію.

Це можна зробити двома способами, як зазначено нижче.

1. Інтегрувати національні закони та навчальні рекомендації у відповідні розділи цієї презентації під час висвітлення кожної теми.
2. Використовувати останні слайди з ресурсами, щоб викласти (за наявності):
  - ▶ національну правову базу щодо злочинів на ґрунті ненависті (законодавство, визначення, положення кримінального кодексу);
  - ▶ національну політику щодо поліції та навчальні рекомендації щодо розслідування злочинів на ґрунті ненависті;
  - ▶ конкретні заходи щодо боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті до ромів та мандрівників;
  - ▶ національні дані про злочини на ґрунті ненависті, включаючи зафіксовані випадки та тенденції, пов'язані з ромами та мандрівниками.

БОРІТЬБА З РАСИСТСЬКИМ НАСИЛЬСТВОМ СТОСОВНО РОМІВ ТА МАНДРІВНИКІВ

Слайд 1 – Вступ та передумови

Ключові моменти

- ▶ Європейський суд з прав людини постановив, що расова дискримінація є особливо шкідливою і вимагає рішучої реакції з боку держави.

- ▶ Влада повинна використовувати всі доступні засоби для боротьби з расизмом та захисту демократичних цінностей.
- ▶ Расистське насильство проти ромів та мандрівників викликає серйозне занепокоєння в усій Європі.
- ▶ Поліція має посилений обов'язок розслідувати та ефективно реагувати на такі випадки.

Примітки доповідача

- ▶ У цьому розділі наголошується на правовому обов'язку поліції боротися зі злочинами на ґрунті ненависті, спрямованими проти ромів та мандрівників.
- ▶ Європейський суд наголошує, що держави повинні вживати особливих заходів для запобігання расистському насильству та реагування на нього.
- ▶ Невиконання цього є порушенням зобов'язань у сфері прав людини.

Слайд 2 – Що таке злочини на ґрунті ненависті до ромів та мандрівників?

Ключові моменти

- ▶ Злочин на ґрунті ненависті – це кримінальне правопорушення, вчинене з елементом ненависті, тобто повністю чи частково мотивоване упередженнями, забобонами або зневагою.
- ▶ Елемент ненависті може ґрунтуватися на фактичній або уявній ідентичності потерпілих як ромів чи мандрівників.
- ▶ До потерпілих також можуть належати особи, які не є ромами, але пов'язані з ромами (партнери, адвокати, активісти).
- ▶ Злочини на ґрунті ненависті різняться від повсякденної дискримінації та мікроагресій до насильства, тероризму та геноциду.

Примітки доповідача

- ▶ Елемент ненависті є центральним для визначення злочину на ґрунті ненависті.
- ▶ Правоохоронці повинні усвідомлювати, що навіть якщо злочин здається випадковим, він може бути мотивований упередженнями щодо ромів або мандрівників.
- ▶ Недостатнє розслідування призводить до неповідомлення та безкарності.

Слайд 3 – Ключові елементи ефективного розслідування

Ключові моменти

- ▶ Влада повинна активно розслідувати расові мотиви у насильницьких злочинах, до яких причетні як державні службовці, так і приватні особи.
- ▶ Недослідження мотивів упередженості може бути порушенням зобов'язання у сфері прав людини.
- ▶ Приклади справ: *Nachova та інші проти Болгарії* (2005) – надмірне застосування сили поліцією проти чоловіків-ромів, невиконання розслідування расової упередженості. *Balázs проти Угорщини* (2015) – ігнорування мови ворожнечі під час розслідування, що завадило відновленню справедливості. *Šečić проти Хорватії* (2007) – обов'язок розслідувати расову упередженість також поширюється на злочини, скоєні приватними особами.

Примітки доповідача

- ▶ Слідчі повинні ставити ключові питання: чи була етнічна приналежність причиною націлення на потерпілого? Чи мали місце расові образи або зв'язки з екстремістами? Розслідування мотивів ненависті не є чимось факультативним – це правовий обов'язок.

Слайд 4 – зобов'язання держави: матеріальна частина

Ключові моменти

- ▶ Матеріальна частина: чи були дискримінаційні настрої причинним фактором оскаржуваної поведінки?
- ▶ Відповідні справи: *Stoica проти Румунії* (2008), пункт 118; *Antayev та інші проти Росії* (2014), пункт 123; *Aghdgomelashvili та Japaridze проти Грузії* (2020), пункт 46.
- ▶ В принципі, тягар доказування лежить на заявнику.
- ▶ Однак, якщо інформація про події повністю або значною мірою виключно доступна органам влади, тягар доказування перекладається на органи влади, які повинні надати задовільне та переконливе пояснення.

Примітки доповідача

- ▶ Суди оцінюють, чи відіграла дискримінація роль у порушенні прав.
- ▶ Влада повинна спростувати звинувачення в упередженості за допомогою чітких доказів, інакше вона ризикує порушити статтю 14 Європейської конвенції з прав людини.
- ▶ Невизнання упередженості сприяє інституційній безкарності.

Слайд 5 – Зобов'язання держави: процедурна частина

Ключові моменти

- ▶ Процедурна частина: держава зобов'язана розслідувати можливі расистські мотиви актів насильства. У випадках, коли расові настрої спричинили насильницькі дії, органи влади повинні проводити офіційне
- ▶ розслідування рішуче та неупереджено (*Nachova та інші проти Болгарії*, 2005, пункт 160).
- ▶ Невикриття дискримінаційних мотивів та розгляд злочинів, скоєних з мотивів упередженості, як звичайних правопорушень ігнорує їхній руйнівний вплив на основоположні права.
- ▶ Обов'язок довести дискримінаційні мотиви є обов'язком докласти максимальних зусиль – органи влади повинні робити все, що є розумним за даних обставин.

Примітки доповідача

- ▶ Поліція повинна активно розслідувати мотиви ненависті, а не відкидати їх як звичайні злочини.
- ▶ Влада повинна виявляти ознаки упередженості, опитувати свідків та аналізувати схеми цілеспрямованого насильства.

Слайд 6 – Виявлення та фіксування расистських інцидентів

Ключові моменти

- ▶ Загальна політична рекомендація № 11 СКРН визначає расистський інцидент як будь-який інцидент, який сприймається як расистський потерпілим або будь-якою іншою особою.
- ▶ Поліція повинна документувати інциденти на ґрунті ненависті, навіть якщо вони не відповідають критеріям кримінального злочину.
- ▶ Належне фіксування допомагає відстежувати тенденції та забезпечувати відповідальність.

Примітки доповідача

- ▶ Має значення сприйняття: якщо потерпілий вважає, що злочин був расистським, поліція повинна його зареєструвати та провести відповідне розслідування.
- ▶ Нереєстрація злочинів на ґрунті ненависті приховує реальні масштаби проблеми.

Слайд 7 – Використання показників упередженості для виявлення злочинів на ґрунті ненависті

Ключові моменти

- ▶ Показники упередженості – це об'єктивні факти, обставини або закономірності, які вказують на мотив ненависті.

- ▶ Рада Європи наголошує, що показники упередженості повинні розроблятися у співпраці з громадянським суспільством.
- ▶ Показники упередженості слугують непрямыми доказами, але не обов'язково підтверджують мотив ненависті.
- ▶ Поліція повинна документувати та враховувати показники упередженості під час опитування потерпілих та розслідування випадків насильства проти ромів та мандрівників.

Слайд 8 – Показники упередженості: сприйняття з боку потерпілих та свідків

Ключові моменти

- ▶ Сприйняття потерпілого відіграє центральну роль у визначенні расистського інциденту.
- ▶ Загальна політична рекомендація № 11 ЄКРН стверджує, що расистський інцидент – це «будь-який інцидент, який сприймається як расистський потерпілим або будь-якою іншою особою».
- ▶ Приклади *Paketova та інші проти Болгарії* (2022) – ромські сім'ї були змушені покинути свої домівки через расистські демонстрації.
- ▶ *Burlya та інші проти України* (2018) – ромські особи повідомили, що тікали зі своїх домівок через расистські погрози та насильство з боку натовпу.

Примітки доповідача

- ▶ Поліція завжди повинна враховувати сприйняття ситуації з боку потерпілого при оцінці мотивів упередженості.
- ▶ Навіть якщо прямих доказів упередженості не виявлено, необхідно дослідити контекст злочину.

Слайд 9 – Показники упередженості: расистські коментарі або графіті

Ключові моменти

- ▶ Чи мали місце коментарі, письмові заяви, жести або графіті, що вказують на упередженість?
- ▶ Сюди входять антиромські расові образи, тропи, стереотипи та забобони.
- ▶ Приклади: *Stoica проти Румунії* (2008) – Поліцейські використовували расові образи під час нападу на рома.
- ▶ *Petropoulou-Tsakiris проти Греції* (2007) – Органи влади ігнорували антиромські расові образи під час випадків жорстокого поведіння поліції.
- ▶ *Lingurar проти Румунії* (2019) – Поліцейські використовували расові образи під час проведення рейдів у ромських поселеннях.

Примітки доповідача

- ▶ Расові образи є потужним показником упередженості і завжди повинні фіксуватися під час розслідування злочинів на ґрунті ненависті.

Слайд 10 – Показники упередженості: місцезнаходження об'єкта нападу

Ключові моменти

- ▶ Чи було скоєно злочин у ромському мікрорайоні, поселенні, культурному об'єкті чи іншому значущому місці?
- ▶ Приклади: *R.V. проти Угорщини* (2016) – Ромський мікрорайон був мішенню антиромських маршів і прямих погроз.
- ▶ Штаб-квартира ромської неурядової організації Amalire в Болгарії зазнала вандалізму: на будівлю були нанесені спрей-фарбою расистські та антиромські гасла.

Примітки доповідача

- ▶ Злочини на ґрунті ненависті часто спрямовані на символічні місця, щоб залякати всю громаду.

Слайд 11 – Показники упередженості: історія підозрюваного

Ключові моменти

- ▶ Чи належить підозрюваний до іншої етнічної або расової групи, ніж жертва?
- ▶ Чи належить підозрюваний до групи ненависті або екстремістського руху?
- ▶ Приклади: *Šečić проти Хорватії* (2007) – Нападники на рома були членами ультраправої групи, відомої своїми злочинами на ґрунті ненависті.
- ▶ *Király та Dömötör проти Угорщини* (2017) – Масові антиромські мітинги, організовані ультраправими угрупованнями, призвели до скоординованого залякування ромських громад.
- ▶ *Vona проти Угорщини* (2013) – Європейський суд постановив, що марші у стилі воєнізованих формувань проти ромських громад були актами масового расистського залякування.

Примітки доповідача

- ▶ Якщо підозрюваний має екстремістські зв'язки, це необхідно позначити як потенційний показник упередженості.

Слайд 12 – Показники упередженості: символи ненависті та політичний контекст

Ключові моменти

- ▶ Чи були на місці злочину виявлені символи ненависті (нацистські символи, знаки Ку-Клукс-Клану, кельтські хрести)?
- ▶ Чи стався інцидент на тлі антиромської політичної риторики?
- ▶ Приклади: *Alković проти Чорногорії* (2017) – На будинку ромської сім'ї були написані расистські лозунги, в яких їх закликали покинути район.
- ▶ *Vona проти Угорщини* (2013) – Мова ворожнечі та ультраправа риторика під час виборчих періодів сприяли посиленню насильства проти ромів.

Примітки доповідача

- ▶ Злочини на ґрунті ненависті часто посилюються в політично напруженому середовищі, коли з ромів роблять козлів відпущення.

Слайд 13 – Показники упередженості: інше

Ключові моменти

- ▶ Чи можна було візуально визначити жертву як рома або мандрівника? Одяг, мова, традиційний зовнішній вигляд.
- ▶ Чи є інші очевидні мотиви? Відсутність інших мотивів підсилює аргументи на користь мотивів упередження.

Примітки доповідача

- ▶ Якщо потерпілого можна чітко визначити як рома або мандрівника, це можна розглядати в рамках розслідування.

Слайд 14 – Підтримка та захист потерпілих

Ключові моменти

- ▶ Потерпілі від злочинів на ґрунті ненависті потребують індивідуальної оцінки ризиків та захисту.
- ▶ Злочини на ґрунті ненависті спричиняють тяжку травму та вторинну віктимізацію.
- ▶ Ромські жінки, роми з інвалідністю, роми-лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери, квір та інші (ЛГБТК+) роми стикаються з посиленою дискримінацією.
- ▶ Поліція повинна забезпечити потерпілим доступ до служб підтримки.

Примітки доповідача

- ▶ Інтерсекційність має значення – деякі потерпілі стикаються з численними вразливістю.
- ▶ Поліція повинна забезпечити захист потерпілих та запобігти помсті.

Слайд 15 – Боротьба з расовим профілюванням

Ключові моменти

- ▶ ЄКРН визначає расове профілювання як невинуватене використання етнічної приналежності в поліцейській діяльності.
- ▶ Роми непропорційно часто зазнають зупинень, обшуків та поліцейських рейдів.
- ▶ Профілювання шкодить довірі та відбиває бажання ромів звертатися за захистом до поліції.

Примітки доповідача

- ▶ Расове профілювання підриває довіру між поліцією та громадами.
- ▶ Працівники поліції повинні пройти навчання, щоб уникнути дискримінаційної практики.

Слайд 16 – Заохочення повідомлення про злочини на ґрунті ненависті

Ключові моменти

- ▶ Багато ромів та мандрівників не повідомляють про злочини на ґрунті ненависті, оскільки вони не довіряють поліції або бояться її.
- ▶ Рішення включають:
  - варіанти анонімного повідомлення (гарячі лінії, онлайн-форми);
  - повідомлення від третіх сторін через неурядові організації;
  - ініціативи щодо залучення громади.

Примітки доповідача

- ▶ Заохочення жертв до повідомлення вимагає розбудови довіри через справедливе ставлення та доступні механізми повідомлення.

Слайд 17 – Національний правовий та політичний контекст (додається інструкторами)

Ключові моменти

- ▶ Національні закони про злочини на ґрунті ненависті та правові визначення.
- ▶ Національна політика щодо поліції та навчальні рекомендації про злочини на ґрунті ненависті.
- ▶ Національні дані про злочини на ґрунті ненависті стосовно ромів та мандрівників.

Слайд 18 – Кінцеві положення та ключові висновки

Ключові моменти

- ▶ Поліція повинна ретельно розслідувати расові мотиви у насильницьких злочинах.
- ▶ Неврахування мотивації упередження порушує зобов'язання щодо прав людини.
- ▶ Показники упередженості вимагають активного реагування.
- ▶ Розбудова довіри в ромських громадах вимагає справедливої поліцейської діяльності та ініціативної взаємодії.

Примітки доповідача

- ▶ Ефективна поліцейська діяльність вимагає підзвітності, справедливості та довіри.
- ▶ Забезпечення належного реагування на злочини на ґрунті ненависті приносить користь поліції та зміцнює громадську безпеку.

КОРІННЯ АНТИЦИГАНІЗМУ: ШАБЛОН ДЛЯ СЛАЙДІВ

ВКАЗІВКИ ІНСТРУКТОРАМ

Цю презентацію можна використовувати та адаптувати разом з основною навчальною презентацією для ознайомлення з загальною темою. Слайди слід використовувати перед обговоренням сучасних розслідувань злочинів на ґрунті ненависті та показників упередженості. Інструктори повинні заохочувати учасників пов'язувати історичну дискримінацію із сучасними викликами поліції. Заохочуйте офіцерів розмірковувати над місцевими прикладами інституційного расизму та тенденцій злочинів на ґрунті ненависті.

Зміст презентації базується на доповіді під назвою «Антициганізм: причини, поширеність, наслідки, можливі заходи реагування», підготовленої під керівництвом Комітету експертів Ради Європи з питань ромів та мандрівників, а також Резолюції 2523 (2023) Парламентської Асамблеї та відповідної доповіді про інституційний расизм правоохоронних органів щодо ромів та мандрівників.

Слайд 1 – Коріння антициганізму

Ключові моменти

- ▶ Історична ізоляція, сприйняття як аутсайдерів без громадянства, правова та соціальна ізоляція.
- ▶ Релігійна та культурна стигматизація. Християнські міфи зображували ромів грішниками або проклятими, підкріплюючи глибоко вкорінені упередження. У Східній Європі Роми були поневолені.
- ▶ Расова класифікація та «науковий» расизм. Протягом 18-го та 19-го століть «расова наука» хибно зображувала ромів як злочинців та нижчих. Політика евгеніки приводила до примусової стерилізації, сегрегації та геноциду.
- ▶ Колоніальні стереотипи та «циганський» міф: ромів романтизували як екзотичних, але небезпечних, що виправдовувало правову дискримінацію.

Слайд 2 – Масштаби та форми насильства стосовно ромів

Ключові моменти

- ▶ Прояви антициганізму: злочини на ґрунті ненависті, дискримінація, сегрегація в школах, насильство з боку поліції, примусові виселення та напади натовпу.
- ▶ Структурна дискримінація: роми стикаються з ізоляцією у сфері житла, освіти та працевлаштування.
- ▶ Заперечення та викривлення Голокосту ромів: невизнання історичної несправедливості посилює сучасну ізоляцію.
- ▶ Співучасть держави та безкарність: бездіяльність поліції підбадьорює винних у насильстві проти ромів.

Слайд 3 – Жорстокість та надмірне застосування сили з боку поліції

Ключові моменти

- ▶ Задokumentовані справи: рішення Європейського суду проти Болгарії, Греції, Угорщини, Північної Македонії, Румунії та Словаччини.
- ▶ Насильство, що призводить до смерті: численні випадки, коли жорстокість поліції призвела до смертельних випадків.
- ▶ Відсутність розслідувань: системна безкарність у розслідуванні насильства поліції щодо ромів.

Примітки доповідача

- ▶ Обговоріть висновки Європейського суду щодо надмірного застосування сили, включаючи випадки, коли дії поліції призвели до гибелі ромів.
- ▶ Виділіть справу *Nachova та інші проти Болгарії*, де Європейський суд постановив, що органи влади не розслідували расові мотиви вбивств поліцією.
- ▶ Поясніть, що безкарність сприяє культурі насильства, оскільки винуватці не очікують жодних наслідків.

Слайд 4 – Рейди на поселення ромів

Ключові моменти

- ▶ Насильницькі поліцейські рейди: ромські громади часто стають мішенню під хибними приводами.
- ▶ Наслідки: травма, знищення майна, примусове переміщення.
- ▶ Висновки Європейського суду: рейди виправдовуються расовими стереотипами та політичним пошуком козлів відпущення.
- ▶ Нездатність державного захисту: поліція не запобігає нападам натовпу на ромів.

Примітки доповідача

- ▶ Опишіть такі справи, як *Lingurar проти Румунії*, де Європейський суд постановив, що поліцейський рейд був расово мотивованим.
- ▶ Поясніть, що рейди часто виправдовуються расистськими наративами, тавруючи ромів злочинцями.
- ▶ Виділіть випадки, коли поліція не втрутилася проти насильницьких натовпів, які напали на поселення ромів.

Слайд 5 – Етнічне профілювання та зупинення поліцією

Ключові моменти

- ▶ Часті випадки переслідування ромів та мандрівників під час планових перевірок.
- ▶ Расове профілювання: поліція непропорційно часто зупиняє, обшукує та допитує ромів.
- ▶ Криміналізація бідності: жебрацтво та неофіційне житло розглядаються як злочини.
- ▶ Наслідки: приниження, недовіра та страх перед поліцією.

Примітки доповідача

- ▶ Дайте визначення етнічному профілюванню: використання етнічної приналежності для контролю, спостереження або розслідування без об'єктивного обґрунтування.
- ▶ Посилайтеся на Загальну політичну рекомендацію № 11 ЄКРН проти расового профілювання.
- ▶ Використовуйте Резолюцію 2523 Парламентської Асамблеї: систематичні перевірки ромів посилюють недовіру до поліції.

Слайд 6 – Злочини на ґрунті ненависті та політична мова ворожнечі стосовно ромів

Ключові моменти

- ▶ Злочини на ґрунті ненависті проти ромів є поширеними, але недостатньо повідомляються. Роми бояться помсти та бездіяльності поліції, що призводить до низького рівня повідомлення про злочини.
- ▶ Насильницькі напади громадян на громади ромів та мандрівників. Недостатнє втручання поліції для недопущення або припинення нападів.
- ▶ Ультраправий політичний дискурс підживлює злочини на ґрунті ненависті. Політики та ЗМІ поширюють антиромські наративи, зображуючи ромів злочинцями або паразитами.
- ▶ Мова ворожнечі в соціальних мережах посилює насильство в реальному світі. «Ультраправі» групи та екстремісти нападають на громади ромів.

Слайд 7 – Примусові виселення та дискримінація у сфері житла

Ключові моменти

- ▶ Примусові виселення як форма системної дискримінації. Ромів виселяють без альтернативного житла, що призводить до безпритульності та соціальної ізоляції.
- ▶ Муніципальні правила виправдовують сегрегацію та переміщення. Роми ізольовані в бідних, маргіналізованих районах, часто в гетто або неформальних поселеннях. Дискримінаційне міське планування утримує ромів у бідності та робить їх вразливими до нападів.
- ▶ Роль поліції у примусових виселеннях. Поліція часто здійснює виселення, що ще більше підриває довіру ромів до влади.

Слайд 8 – Доступ до правосуддя

Ключові моменти

- ▶ Недостатнє повідомлення про злочини на ґрунті ненависті: роми бояться помсти та бездіяльності поліції.
- ▶ Постанови Європейського суду: держави повинні розслідувати мотиви упередження у злочинах на ґрунті ненависті.
- ▶ Правові бар'єри: роми стикаються з дискримінацією в судових системах. Рекомендації: покращити правову допомогу, підтримку жертв та навчання прокурорів.

Примітки доповідача

- ▶ Поясніть, що прецедентне право Європейського суду вимагає від поліції викривати расові мотиви у злочинах на ґрунті ненависті.
- ▶ Посилайтеся на справу *Šečić проти Хорватії*, де Європейський суд встановив відсутність розслідування расистських мотивів у нападі на потерпілого-рома.
- ▶ Підкресліть важливість показників упередженості у виявленні злочинів на ґрунті ненависті.

Слайд 9 – Передовий досвід та рішення

Ключові моменти

- ▶ Збір даних: необхідний для відстеження тенденцій зловживань з боку поліції та злочинів на ґрунті ненависті.
- ▶ Незалежні механізми оскарження: забезпечують відповідальність за неправомірні дії поліції.
- ▶ Навчання: поліція повинна пройти навчання з показників упередженості та розпізнавання злочинів на ґрунті ненависті. Діалог та зміцнення довіри: залучення ромських громад до стратегій поліцейської діяльності.

Примітки доповідача

- ▶ Виділіть, де це застосовно, **проекти** або заходи, в межах яких проводилося навчання поліцейських щодо дискримінації в ромських громадах.
- ▶ Обговоріть, як навчання з культурної обізнаності допомагає боротися з антициганізмом.

Слайд 10 – Кінцеві положення та ключові висновки

Ключові моменти

- ▶ Необхідно визнавати інституційний расизм та протидіяти йому. Підзвітність поліції вимагає незалежних розслідувань.
- ▶ Розслідування злочинів на ґрунті ненависті повинні викривати мотиви упередженості. Розбудова довіри з ромськими громадами є важливою для вдосконалення поліцейської діяльності.

Примітки доповідача

- ▶ Підсумуйте важливість визнання та протидії системної дискримінації. Наголошуйте на необхідності належного розслідування злочинів на ґрунті ненависті. Підкресліть важливість постійного навчання поліції та заходів зміцнення довіри.

ПРИМІТКИ ТА ПОРАДИ ДЛЯ ІНСТРУКТОРІВ

НАВЧАННЯ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ТРАВМИ

Під час розгляду чутливих питань, таких як насильство щодо ромських громад, важливо сприяти створенню шанобливого та ефективного навчального середовища. До навчання поліції доцільно застосовувати підхід, що враховує травматичний досвід. Такий підхід не лише визнає потенційну травму, яку переживають учасники, але й гарантує, що методи навчання випадково не завдадуть шкоди. Нижче наведено кілька практичних порад для інструкторів.

Створіть безпечне навчальне середовище: встановіть чіткі правила, які сприятимуть повазі, конфіденційності та емпатії під час навчальних занять. Подбайте, щоб усі учасники відчували безпеку та підтримку, визнаючи, що дехто з них може мати особистий досвід, пов'язаний з темами навчання.

Використовуйте культурно чутливі матеріали: розробіть навчальний контент, який є шанобливим та інклюзивним до ромської культури. Уникайте стереотипів та забезпечте, щоб сценарії, такі як рольові ігри, були реалістичними та вільними від упереджень. Ця чутливість допомагає запобігти повторній травматизації та сприяє створенню більш інклюзивного середовища.

Пропонуйте можливість відмови від участі в чутливих активностях: визнавайте, що сценарії рольових ігор, які охоплюють насильство чи дискримінацію, можуть викликати травматичні реакції. Надавайте учасникам можливість спостерігати за цими заходами, а не брати в них участь, гарантуючи, що відмова не призведе до осуду чи негативних наслідків.

Проводьте ретельний дебрифінг після рольових вправ: після проведення рольових сценаріїв проведіть сесію дебрифінгу, де учасники зможуть висловити свої почуття, обговорити свій досвід та опрацювати будь-які емоції, що виникли. Ця практика допомагає пом'якшити потенційну травму та закріплює навчання.

Забезпечте доступ до ресурсів підтримки: переконайтеся, що учасники знають про доступні служби підтримки, якщо такі є, наприклад, консультування або групи взаємодопомоги – якщо їм знадобиться допомога в опрацюванні емоцій, що виникли під час навчання. Наявність легкодоступної підтримки підкреслює важливість психічного здоров'я та добробуту.

Інтегруючи ці практики, що враховують травматичний досвід, інструктори можуть створити навчальне середовище, яке є шанобливим, підтримуючим та ефективним. Такий підхід повинен мати додаткову перевагу у вигляді підвищення здатності поліцейських співчутливо та професійно взаємодіяти з усіма громадами.

ЄВРОПЕЙСЬКА КОНВЕНЦІЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Посібник для поліцейських про стандарти Ради Європи щодо злочинів з расових мотивів та недискримінації з акцентом на ромах та мандрівниках вказує на низку важливих аспектів щодо обговорення відповідних стандартів для поліції.

Будь-хто, включаючи поліцейських, хто вважає, що він особисто та безпосередньо є жертвою порушення одного або кількох своїх прав, гарантованих Європейською конвенцією, може подати скаргу до Європейського суду з прав людини.

У контексті Європейської конвенції з прав людини поліцейські мають право на захист у небезпечних ситуаціях та отримати необхідне обладнання, навчання та належні ресурси.

Якщо поліцейський має постати перед судом у кримінальному провадженні за дії, вчинені ним як посадовою особою, застосовуються всі стандарти справедливого судового розгляду.

Для поліцейських слід забезпечити обґрунтоване очікування конфіденційності на робочому місці, а також захист від дискримінації щодо найму, умов праці, просування по службі, рівної оплати праці, звільнення або переслідування.

Слід запровадити розумний робочий час та періоди відпочинку, а також належні правила оплати праці та охорони здоров'я; забезпечити оплачувану лікарняну відпустку та страхування на випадок інвалідності у зв'язку з нещасною пригодою під час виконання службових обов'язків, а також інші заходи соціального забезпечення (відпустка для батьків, догляд за дітьми тощо.)

Багато поліцейських виграли справи в Європейському суді з прав людини (здебільшого пов'язані з питаннями заробітної плати та іншими трудовими спорами).

Європейський суд з прав людини повністю усвідомлює труднощі (та небезпеку), з якими поліція стикається щодня, і враховує їх під час розгляду заяв про неналежну поведінку поліції.

Детальніше про справи, передані поліцейськими до Європейського суду з прав людини, див. у **Посібнику для поліцейських**, сторінки 43-45. Ще одним актуальним ресурсом для інструкторів є «**Навчальний посібник для поліцейських з рівності та недискримінації**», доступний різними мовами.

Відділ ромів та мандрівників підтримує уряди держав-членів у розробці та впровадженні законів, політик, програм та заходів для забезпечення ефективного впровадження стандартів Ради Європи у сфері прав людини та отримання справжньої користі від них для ромів і мандрівників, у тому числі у стосунках з поліцією.

Критично важливим аспектом підготовки працівників поліції до боротьби зі злочинами з мотивів расової нетерпимості проти ромів є забезпечення систематичного підходу до професійного розвитку. Життєздатним рішенням було б інтегрувати відповідні стандарти Ради Європи та прецедентне право Європейського суду до навчальної програми закладів первинної або службової підготовки поліцейських.

Ці освітні інформаційні бюлетені підготовлено з метою надання допомоги викладачам та інструкторам поліції у включенні стандартів Ради Європи щодо злочинів з мотивів расової нетерпимості проти ромів у існуючі навчальні програми, які пропонуються в поліції та навчальних закладах (наприклад, поліцейських академіях, поліцейських школах).

UA

www.coe.int

Рада Європи є провідною організацією із захисту прав людини на континенті. До її складу входять 46 держав-членів, включно з усіма державами-членами Європейського Союзу. Усі держави-члени Ради Європи приєдналися до Європейської конвенції з прав людини – договору, спрямованого на захист прав людини, демократії та верховенства права. Європейський суд з прав людини здійснює нагляд за виконанням Конвенції у державах-членах.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE